

Пра Мікіту

Я сябрую зь Мікітам ад школьных гадоў.
 Цяпер мы разам вучымся ва ўніверсітэце.
 Выбралі аднолькавую прафэсію.
 Я ведаю, як жыць мой сябра, як вучыцца, якія здабывае веды.
 Мікіта дазнае, спазнае, спасьцігае, шчыруе, штукуе.
 У яго не змарнуецца аніводная хвіліна.
 Чытае. Разважае. Думае.

Лад мовы

Глагол

Дзеяслоў

Глагол (дзеяслоў) — змяняемая частка рэчы, абозначае дзейства прадмета або яго станавіцца як працэс.

Начальная форма глагола — *інфінітыв (інфінітыў)*. Інфінітыв — гэта незмяняемая форма глагола, яна заканчваецца на: **-ць, -цца, -ці, -чы**: **працаваць** (работать), **сьмяяцца** (смеяться), **ісці** (идти), **бежчы** (бежать). Інфінітыв адказвае на пытанні: **што рабіць?** (что делать?), **што зрабіць?** (что сделать?).

Спряжэнне глаголаў

Спражэньне дзеясловаў

Глагол мае рознаобразныя формы часу, лічбы і асобы. Афармленне глагольных форм пры дапамозе асобных канчаткаў называецца *спражэннем (спражэньнем)*.

Лік	Асоба	I спражэньне	II спражэньне
Адзіночны	я	чакаю, бяру	гляджу, бачу
	ты	чакаеш, бярэш	глядзіш, бачыш
	ён, яна, яно	чакае, бярэ	глядзіць, бачыць
Множны	мы	чакаем, бяром	глядзім, бачым
	вы	чакаеце, бераце (-ё)	гледзіце (-ё), бачыце
	яны	чакаюць, бяруць	глядзяць, бачаць

	Адзіночны лік		Множны лік		Інфінітыў	Прыклады
I спражэньне	я	-у, -ю	мы	-ом, -ём, -ам, -ем	-аць -ці -ыць	чакаць, вязаць, дараваць, браць; клаць, мець, вець, сець; жыць, мыць, шыць;
	ты	-эш, -еш, -аш	вы	-аце, -яце, -еце, -эце	-іць -чы -уць	піць, біць, ліць, віць; пячы, ськчы, лгчы, сьцерагчы;
	ён, яна, яно	-э, -е, -а	яны	-уць, -юць	-ець -оць	дзьмуць; мацнець; малоць
II спражэньне	я	-у, -ю	мы	-ым, -ім	-іць	рабіць, марозіць, хадзіць;
	ты	-ыш, -іш	вы	-ыце, -іце	-ыць -ець -аць	марыць, бачыць; глядзець, трымцець; ляжаць
	ён, яна, яно	-ыць, -іць	яны	-аць, -яць		

Для того, чтобы определить, к какому спряжению относится глагол, сначала проверьте под ударением находится личное окончание глагола или нет.

Если ударение падает на окончание, поставьте глагол в третье лицо множественного числа (например: **яны' бяруць, пазнаюць, маўчаць, глядзяць**) и посмотрите, какое у глагола окончание:

— если **-уць (-юць)**, то глагол относится к I-му спряжению: **бяруць, пазнаюць**;

— если **-аць (-яць)**, то глагол относится ко II-ому спряжению: **маўчаць, глядзяць**.

Если личное окончание безударное, спряжение определяется по инфинитиву.

Глаголы на **-ыць, -іць** (кроме односложных **віць, шыць** и т. п.), производные от них с приставками, а также глаголы на **-ець, -аць** типа **ненавідзець, цярпець, вярцець, залэжаць, гнаць** относятся ко II-ому спряжению. Все остальные — к I-му спряжению.

Спряжение глаголов **бе́гчы** (бежать), **е́сьці** (есть) в настоящем времени и глагола **даць** (дать) в будущем времени не соответствует общим правилам. Их спряжение нужно запомнить.

	бе́гчы	е́сьці	даць
я	бягу́	ем	дам
ты	бяжы́ш	ясі́	дасі́
ён, яна, яно	бяжы́ць	есьць	да́сьць
мы	бяжы́м	ядзі́м / ямо	дадзі́м / дамо
вы	бежыце́ / бежыце́	ясьце́ / ясьце́	дасьце́ / дасьце́
яны	бягу́ць	яду́ць	даду́ць

При спряжении *возвратных глаголов (зваротных дзеясловаў)* к глаголу добавляется частица **-ся**. Например: **я мыюся, ты мыёшся, мы мыёмся, вы мыёцеся**. В инфинитиве и третьем лице окончание **-ць** сливается с возвратным местоимением **ся** и образует форму **-цца**: **мыюцца, ён мыёцца, яны мыюцца**. Заметьте, окончание **-цца** соответствует обоим окончаниям **-тсья** и **-тсья** возвратных глаголов в русском языке.

Таблица окончаний возвратных глаголов.

Інфінітыў	Адзіночны лік	Множны лік	Прыклады
-цца -ціся -чыся	-уся, -юся	-эмся, -емся, -ёмся, -ымся, -імся	сьцерагу ся , баю ся , сьмяе мся , ціка вімся
	-эшся, -ешся, -ышся, -ішся	-эцесья, -ецесья, -яцесья, -ыцесья, -іцесья	сьцеражэ шся , ціка вішся , сьмяе цесья , баі цесья
	-эцца, -ецца, -ыцца, -іцца	-уцца, -юцца, -ацца, -яцца	сьцеражэ цца , баі цца , сьмяю цца , ціка вяцца

Як я зьбіраюся на працу (Как я собираюсь на работу).

Я галюся
(Я одеваюсь).

Я апранаюся
(Я одеваюсь).

Я абуваюся
(Я обуваюсь).

Трудные случаи спряжения

Цяжкія выпадкі спражэння

	Інфінітыў	Ён, яна, яно	Вы	Яны
I	пячы (печь)	пячэ	печаце (-ё)	пякуць
	лётаць (летать)	лётае	лётаеце	лётаюць
	казаць (говорить)	кажа	кажаце	кажуць
	хацець (хотеть)	хоча	хочаце	хочуць
	дзьмуць (дуть)	дзьме	дзьмяце (-ё)	дзьмуць
	махаць (махать)	махае	махаеце	махаюць
	плакаць (плакать)	плача	плачаце	плачуць
	шыць (шить)	шые	шыеце	шыюць
	вымаць (вынимать, доставать)	вымае	вымаеце	вымаюць
II	садзіць (сажать)	са дзіць	са дзіце	са дзяць
	маўчаць (молчать)	маўчыць	маўчыце (-ё)	маўчаць
	плаціць (платить)	плаціць	плаціце	плацяць
	тлумачыць (объяснять)	тлумачыць	тлумачыце	тлумачаць
	ляцець (лететь)	ляціць	леціце (-ё)	ляцяць
	глядзець (смотреть)	глядзіць	гледзіце (-ё)	глядзяць
	цярэць (терпеть, страдать)	цярпіць	церпіце (-ё)	цярпяць

Практыкуйцеся

1. Замест кропак пастаўце дзеяслоў, які пасуе паводле сэнсу (Вместо точек поставьте подходящий по смыслу глагол).

Дзяўчы на чыста ... вокны.

Хлопцы заўсёды ... з маіх жа ртаў.

Ён ..., бо ня ведае, што казаць.

Нашы сябры, як толькі прыехалі, адразу ж ... на вясельле.

Малы ... ў дудку і на дта ж цешыцца з гэ тага.

Мой брат сталяр, ён ...

Яны ... у краме харчовымі тава рамі.

рагатаць (хохотать)

маўчаць (молчать)

мыць (мыть)

дзьмуць (дуть)

гандляваць (торговать)

майстраваць (мастерить)

трапіць (попасть)

2. Запоўніце табліцу (Заполните таблицу).

Узор: пячы → ён пячэ, яны пякуць.

Дзеяслоў	Спражэнне	Ён, яна, яно	Яны
дзякаваць (благодарить)	I		
абяцаць (обещать)			
зарабляць (зарабатывать)			
уцякаць (убегать)			
бедаваць (горевать)			
дараваць (прощать)			
гаспадарыць (хозяйничать)	II		
крыўдзіць (обижать)			
смажыць (жарить)			
блішчэць (блестеть)			
важыць (весить)			
знаёміць (знакомить)			

саладзіць (сластыць)			
лічыць (счытаць)			

3. Скажыце як мае быць (Скажыце правільна).

Узор: Я (надзяваць) (кашуля) → Я надзяю кашулю.

Яна (прасаваць) (бялізна).

Я (апранаць) (паліто).

Мы (клацьці) (агуркі) на стол.

Яна (разумець) (я).

Ён (палуднаваць) (дома).

Яны (сустракаць) (ты).

Маці (прыгарнуць) (дзіця) да сябе.

Настаўнік (разьмеркаваць) (абавязкі).

Лад мовы

Глагольное управление

Дзеяслоўнае кіраваньне

Глагольное управление (дзеяслоўнае кіраваньне) — такой вид связи, когда в словосочетании глагол требует, чтобы зависимые от него слова стояли в определённой форме. Например: завидовать (кому?) соседке, опасаться (чего?) наводнения, говорить (о чём?) о погоде. Обратите внимание, что глагольное управление в белорусском и русском языках не всегда совпадают (см. таблицу).

Склон	Дзеяслоў	Прыклад	Расейскі пераклад
Назоўны (хто? што?)	відаць чуваць	дарога гоман / музыка	видно дорогу слышно разговор / музыку
Родны (каго? чаго?)	брацца вучыцца выракацца напісаць дакрануцца далучацца адпілаваць дзівіцца жартаваць заахвочваць заклікаць запрасіць звярнуцца зьдзекавацца кпіць навучыцца пільнаваць прыахоўвацца прыслухоўвацца прытуліцца сьмяяцца уме швацца цешыцца чапіцца	да работы музыкі радні ліста да далоні да грамады сука з посьпеху зь сябра да працы да дзеянняў да стала да людзей з старога з хлапца сьпеваў парадку да кавы да парадаў да маці з малечы да справы з дачкі да зяця	браться за работу учиться музыке отречься от родни написать письмо прикоснуться к ладони присоединиться к общине отпилить сук удивляться успехам подшучивать над товарищем побуждать к работе призывать к действиям пригласить к столу обратиться к людям издеваться над стариком подтрунивать над парнем научиться петь следить за порядком пристраститься к кофе прислушиваться к советам прильнуть к маме смеяться над малышом вмешиваться в дела радоваться дочке цепляться к зятю
Давальны (каму? чаму?)	баліць выбачаць дараваць дзякаваць	бацьку сябру брату памочніку	болит у отца прощать друга прощать брата благодарить помощника

	зра/дзіць праба/чыць	наста/ўніку дачцэ/	предать учителя простить дочь
Вінавальны (каго? што?)	абра/ць заядба/ць заслугоўваць адолець каза/ць на клапаці/цца пайсьці/ пасла/ць сачы/ць укача/ць хварэ/ць чака/ць	за (на) старшыню/ дзяце/й на даве/р пра/цу цётку пра дзяце/й у грыбы/ па доктара дзяце/й у муку/ на ны/ркі на ма/му	избрать председателем забросить детей заслуживать доверия справиться с работой оговаривать тётю заботиться о детях пойти за грибами послать за врачом следить за детьми вывалить в муке болеть почками ждать маму
Творны (кім? чым?)	апекава/цца е/хаць ляце/ць плы/ць ісьці/ жані/цца зьлі/тавацца	дзе/цьмі аўтобусам самалётам парапла/вам дарогаю зь дзяўчы/най над злачы/нцам	заботиться о детях ехать на автобусе лететь на самолёте плыть на пароходе идти по дороге жениться на девушке пощадить преступника
Месны (пры кім? пры чым?)	зна/цца ідзе/	на / у фі/зыцы аб перамовы	разбираться в физике речь идёт о переговорах

Вид глагола

Трываньне дзеяслова

Глаголы бывают *совершенного вида* (закончанага трываньня) и *несовершенного вида* (незакончанага трываньня).

Глагол несовершенного вида отвечает на вопрос *што рабіць?* (что делать?) и выражает незаконченное действие, которое продолжается или повторяется: **маляваць** (рисовать), **сядзець** (сидеть), **прыбіраць** (убирать), **гатаваць** (готовить). Может стоять в настоящем, прошедшем или будущем времени.

Глагол совершенного вида отвечает на вопрос *што зрабіць?* (что сделать?) и выражает действие, которое закончилось или закончится: **намаляваць** (нарисовать), **пасядзець** (посесть), **прыбраць** (убрать), **прыгатаваць** (приготовить). Может стоять в прошедшем или будущем времени, но в настоящем — никогда.

Закончанае трываньне:

Мы паедзем.
Яны зьехалі.
Я сяду на канапу.
Я вывучыў верш.
Трэба запаліць лампу.
Малы нешта сасніў.

Мы поедем.
Они уехали.
Я сяду на диван.
Я выучил стихотворение.
Надо зажечь лампу.
Ребёнку что-то приснилось.

Незакончанае трываньне:

Ён сядзіць у фатэлі.
Вы п'яце каву?
Брат вывучае замежную мову.
Будзем паліць у лазьні.
Дзеці сьняць сны.

Он сидит в кресле.
Вы пьёте кофе?
Брат изучает иностранный язык.
Будем топить баню.
Дети видят сны.

Образование глаголов совершенного вида

Утварэньне дзеясловаў закончанага трываньня

Глаголы совершенного вида могут образовываться с помощью приставок (*ісьці́* — *падысьці́*), суффиксов (*усталяваць* — *усталёўваць*), чередования звуков и перемещения ударения (*раздражняць* — *раздражніць*, *абагульняць* — *абагульніць*).

Примеры словообразования глаголов совершенного вида при помощи приставок:

	Незакончанае трываньне	Закончанае трываньне
ад-	будаваць дзячыць ціснуць	адбудаваць аддзячыць адціснуць
пра-	ехаць веьці Чуць	праехаць правеьці прачуць
пры-	несьці	прынесьці
з-	губляць варыць	згубіць зварыць
с-	хаваць	схаваць
па-	мацнець пытацца мыцца	памацнець папытацца памыцца
у-	бачыць	убачыць
пад-	еьці маляваць лічыць	пад'еьці падмаляваць падлічыць

Практыкуйцеся

4. Замест кропак дадайце прыстаўкі да дзеясловаў (Вместо точек добавьте приставки к глаголам).

а)	у- / за-	...мацаваць здароўе ...мацаваць веды ...пазьніцца на працы ...пярэчыць спавяшчальніку ...трымаць пазыцыі ...дасканаліць плян	б)	пана- / за-	...купляць харчы ...купляць сувэніраў ...чапляць цацак ...сыпаць пяску ...пытаць дазволу ...прасіць гасьцеі
в)	вы- / ад-	...гадаваць дзяцей ...гадаваць вусы ...круціць лямпачку ...круціць дрот ...казаць думку	г)	у- / да-	...гледзець хворага ...гледзець памылку ...раўнаважыць шалі ...лучыцца да гурту

5. Утварыце дзеясловы закончанага трывання (Образуйте глаголы совершенного вида).

Узор: Прасіць → запрасіць.

Чэ́знуць, пі́льнаваць, чака́ць, шука́ць, карыста́цца, падаба́цца, слу́хаць, віта́цца, палі́ць, пара́дкаваць, разуме́ць, тлума́чыць, га́ніць, гва́лціць, ва́жыць.

6. Скажыце як мае быць (Скажите правильно).

Узор: Дзе́ці + хварэ́ць + адзёр → Дзе́ці хварэ́юць на адзёр.

Сусе́дка	хварэ́ць	мігрэ́нь
Мы	чака́ць	тэ́левізі́йны ма́йстар
Ві́таўт	жані́цца	мая́ сястра́ Ю́ля
Вандроўнікі	ісьці́	незна́емая даро́га
Сва́таў сын	вучы́цца	ба́льняны та́нцы
Бацькі́	выбача́ць	свае́ дзе́ці
Малы́я	це́шыцца	навагодняя ё́лка
Це́шча	уме́швацца	сяме́йнае жыцьцё́ малады́х
Абслу́га сэ́рвіс-цэ́нтру	зна́цца	кампу́тары розных мадэ́ляў
Наш выбра́ньнік	заслуго́ўваць	даве́р

Лад мовы

Времена глагола

Часы дзеяслова

Цяперашні час	Будучы час	
	Закончанае трываньне	Незакончанае трываньне
я раблю́	зраблю́	бу́ду рабі́ць
ты робі́ш	зробі́ш	бу́дзеш рабі́ць
ён (яна́, яно) робі́ць	зробі́ць	бу́дзе рабі́ць
мы робі́м	зробі́м	бу́дзем рабі́ць
вы робі́це	зробі́це	бу́дзеце рабі́ць
яны́ робя́ць	зробя́ць	бу́дуць рабі́ць

Цяперашні час	Будучы час	
	Закончанае трываньне	Незакончанае трываньне
я гляджу́	пагляджу́	бу́ду глядзе́ць
ты глядзі́ш	паглядзі́ш	бу́дзеш глядзе́ць
ён (яна́, яно) глядзі́ць	паглядзі́ць	бу́дзе глядзе́ць
мы глядзі́м	паглядзі́м	бу́дзем глядзе́ць
вы глядзі́це	пагледзі́це	бу́дзеце глядзе́ць
яны́ глядзя́ць	паглядзя́ць	бу́дуць глядзе́ць

В живой речи времена глаголов могут употребляться в разных значениях — например, настоящее или прошедшее — в значении будущего: **ты ідзе́ш з на́мі ў вандроўку?** (ты идёшь с нами в поход?), **ну, усё, хлопцы, я пайшоў!** (ну, всё, ребята, я пошёл!).

Факультативно могут употребляться ещё два времени глагола: *предпрошедшее (праміну́лы час)* и *предбудущее (перадбу́дучы час)*, которые образуются с помощью вспомогательного глагола **быць** и деепричастия. Употребляются, как правило, в сложных предложениях, чтобы подчеркнуть предшествование одного действия другому: **калі́ я прыйшоў, ты ўжо́ была́ засну́шы** (когда я пришёл, ты уже заснула), **куплю́, як бу́ду зарабі́ўшы грошай** (куплю, когда заработаю денег). Предпрошедшее время можно образовать с помощью не только деепричастия, но и спрягаемой формы основного глагола: **мы былі́ прыня́лі прапанову, але́ потым адмові́ліся** (мы было приняли предложение, но потом отказались).

Образование прошедшего времени глаголов

Утварэньне прошлага часу дзеясловаў

Глаголы в прошедшем времени изменяются по числам, а в единственном числе и по родам.

Лік	Род займеньніка	Асабовыя формы дзеяслова	На канцы дзеяслова
Адзіночны	м. р.	ён глядзеў, быў, мок	-ў, [ ]
	ж. р.	яна глядзе ^{ла} , была ^{ла} , мокла	-ла
	н. р.	яно глядзе ^{ла} , было ^{ла} , мокла	-ла, -ло
Множны		яны глядзе ^{лі} , былі ^{лі} , моклі	-лі

Наклонения глагола: изъявительное, повелительное, сослагательное

Лады дзеяслова: абвесны, загадны, умоўны

Глагол в белорусском языке может употребляться в *изъявительном (абвясным), повелительном (загадным) и сослагательном наклонении (умоўным ладзе)*.

В изъявительном наклонении глагол обозначает действие, которое происходило (произошло, происходит или будет происходить) в действительности.

Повелительное наклонение обозначает побуждение к действию в виде приказа, просьбы, требования, пожелания и т.д.

Сослагательное наклонение также указывает на желательное действие либо на действие, осуществление которого возможно при определённых условиях.

Лад	Прыклады	Адметнасьці
Абвесны	адчыняю, адчыняў, адчыняла, нясу, насіў, насіла, сяджу, сядзеў, сядзела	В изъявительном наклонении глагол имеет формы времени (настоящего, прошедшего, будущего)
Загадны	адчыні! адчыніце! няха й адчыніць! нясі! нясіце! нясема! няха й нясе! сядзь! сядзьце! сядзьма! няха й сядзе!	В повелительном и сослагательном наклонениях глагол не имеет форм времени. Означает действие, которое пока не происходит, и не известно, будет ли происходить
Умоўны	адчыніў бы, адчыніла б, насіў бы, насіла б, сядзеў бы, сядзела б	

Образование повелительного наклонения.

В белорусском языке глаголы в повелительном наклонении имеют три простые формы: 2-го лица единственного числа (ты), 1-го и 2-го лица множественного числа (мы, вы). Повелительное наклонение образуется от основы глагола в 3-ем лице множественного числа настоящего или будущего времени.

3-я асоба мн. л.	Асо-бы	Канчаткі	Прыклады
-уць	ТЫ ВЫ МЫ	-ы, -і, -ь -ыце, -іце, -ьце -эм/-эма, -ем/-эма, -ем/-ьма	бяры, скажы, вядзі, кінь бярыце, скажыце, вядзіце, кіньце бярэ ^м /бярэ ^{ма} , ска ^{жам} , кі ^{нем} /кі ^{ньма}
-юць	ТЫ ВЫ МЫ	-й -йце -ем/-йма	чакай, даруй чакайце, даруйце чака ^{ем} /чака ^{йма} , дару ^{ем} /дару ^{йма}
-аць	ТЫ ВЫ МЫ	[ ], -ы -це, -ьце/-эце -ым/-ма, -ым/-эма	смаж, кроч, лічы смажце, крочце, лічыце/лічэце смаж ^{ым} /смаж ^{ма} , кроч ^{ым} , ліч ^{ым} /лічэ ^{ма}
-яць	ТЫ ВЫ МЫ	[ ], -і -це, -іце -ем/-эма, -ім/-эма	сып, рабі сыпце, рабіце сып ^{ем} /сып ^{эма} , рабі ^{ім} /рабі ^{эма}

Повелительное наклонение в составной форме 3-го лица единственного и множественного числа (**ён, яна, яно, яны**) образуется с помощью частиц **хай** (пусть), **няхай** (пускай) и глагола в настоящем или будущем времени.

Адзіночны лік	хай / няхай бярэ (пасмажа, даруе, ляціць)
Множны лік	хай / няхай бяруць (пасмажаць, даруюць, ляцяць/лятуць)

В составной форме для 1-го и 2-го лиц повелительное наклонение образуется с помощью вспомогательного глагола **даваць**: **давайце паямо** (давайте поедим), **давай дапамагу** (давай помогу), **давай слухай** (давай слушай), **давайце не сьпяшацца** (давайте не спешить). Глаголы в повелительном наклонении могут иметь совершенный или несовершенный вид: **адчыні!** **адчыняй!** (открой! открывай!). Несовершенный вид указывает на многократность либо продолжительность действия или же допустимость небольшой отсрочки его исполнения.

! Обратите внимание, что при образовании форм повелительного наклонения происходит чередование согласных в основе слова: **-т** → **-ц**, **-д** → **-дз**, **-г** → **-ж**, **-к** → **-ч**. Например: **мятуць** — **мяці**, **кладуць** — **кладзі**, **бягуць** — **бяжы**, **пякуць** — **пячы**.

Примеры некоторых глаголов в повелительном наклонении:

мый!	мой!	чакай!	жди!
еж!	ешь!	хавайся!	прячься!
ляж!	ляг!	будзьма!	будем!
пі!	пей!	вучыся!	учись!
сьпявай!	пой!	стрыжыся!	стригись!
кажы!	говори!	галіся!	брейся!
пячы!	пеки!	засьпявайма!	запоём!
сядай!	садись!	майма!	поимеем!

Образование сослагательного наклонения.

Сослагательное наклонение образуется при помощи частицы **бы** (**б**), которая добавляется к глаголу в формах прошедшего времени.

Лік	Дзеяслоў у прошлым часе	Умоўны лад	Прыклады
Адзіночны	я / ты / ён пайшоў яна пайшла яно пайшло	пайшоў бы пайшла б пайшло б	Спада р пайшоў бы дадому Спада рыня пайшла б у кра му Дзіця пайшло б гуляць
Множны	мы / вы / яны пайшлі	пайшлі б	Госьці пайшлі б на выста ву

Сложная форма образуется с помощью вспомогательных глаголов **мець, быць, жадаць, магчы**, частицы **бы** (**б**) и инфинитива основного глагола: **мы маглі б пазнаёміцца бліжэй** (мы могли бы познакомиться ближе).

Способы образования глаголов

Спосабы ўтварэння дзеясловаў

Глаголы образуются с помощью:

приставок	а-, аб-, вы-, да-, з-/с-, за-, на-, неда-, па-, пад-, пера-, пра-, пры-, раз-/рас-, у- ды інш.	абрабіць, адрабіць, вырабіць, дарабіць, зрабіць, зарабіць, нарабіць, недарабіць, парабіць, падрабіць, перарабіць, прарабіць, прырабіць, разрабіць, урабіць
------------------	---	---

суффиксов	-ава-/-ява-, -ва-, -е-/-э-, -изава-/-ызава-, -и-/-ы-, -н- ды інш.	паку/ <i>таваць</i> , фармалява/ <i>ць</i> , нэўтралізава/ <i>ць</i> , канкрэтызава/ <i>ць</i> , днець, вішчэ/ <i>ць</i> , капры/ <i>зіць</i> , та нчыць, штурхну/ <i>ць</i>
приставок и суффиксов	спалучэньне прыстаўкі з суфіксам	<i>разьмясьціць</i> , <i>абмежаваць</i> , <i>пераразьмеркаваць</i> , <i>разбольвацца</i>

Примеры:

	Выходнае слова	Дзеяслоў	Пераклад		
-аваць -яваць	будоўля	будава/ <i>ць</i>	строить		
	год	гадава/ <i>ць</i>	растить, воспитывать		
	гара/нтыя	гарантава/ <i>ць</i>	гарантировать		
	ля/мант	лямантава/ <i>ць</i>	вопить, кричать		
	друк	друкава/ <i>ць</i>	печатать		
	баль	балява/ <i>ць</i>	пировать		
	лета	ле/ <i>таваць</i>	проводить лето где-нибудь		
	га/ньба	ганьбава/ <i>ць</i>	позорить		
	ма/рны	марнава/ <i>ць</i>	тратить впустую		
	ва/пна	вапнава/ <i>ць</i>	известковать		
-аць	брук	брукава/ <i>ць</i>	мостить		
	вы/гляд	выгляда/ <i>ць</i>	выглядеть		
	балбата/ньне	балбата/ <i>ць</i>	болтать		
	рогат	рагата/ <i>ць</i>	хохотать		
	-іць -ыць	бруд	брудзіць	грязнить	
		вы/раб	вырабіць	произвести, изготовить	
		выпра/ва	выправіць	отправить	
		тлум	тлуміць	морочить, дурачить	
		новы	аднавіць	восстановить	
		бага/ты	узбагаціць	обогащать	
ва/гі		важыць	взвешивать		
вар		варыць	варить		
сьве/дка		сьведчыць	свидетельствовать		
-эць -ець		шэ/ры	шарэць	сереть	
	та/нны	таннець	дешеветь		
	зялёны	зеянець	зеленеть		
	-нуць	зьніка/ць	зьнікнуць	исчезнуть	
		варушы/ць	зварухнуць	сдвинуть	
		перасяга/ць	перасягнуць	превзойти, перешагнуть	
		вы-	сачы/ць	высачыць	выследить
			скубці	выскубці	выщипать
			це/рці	выцерці	вытереть
			а-	глядзе/ць	агле/дзець
прытомнасьць				апрытомнець	прийти в чувство
тлусце/ць				атлусьцець	ожиреть
панава/ць				апанаваць	овладеть, охватить

Модальныя глаголы

Модальныя дзеясловы

Модальныя глаголы (мадальныя дзеясловы) жада/*ць* (желать), хаце/*ць* (хотеть), магчы/*ць* (мочь, уметь), мані/*цца* (намереваться), спадзява/*цца* (надеяться), му/*сьці* (быть должным) и другие выражают пожелание, обязательство, возможность.

Спряжение модальных глаголов:

	Жадаць	хацець	магчы	мецца	спадзявацца	мусіць
я	жадаю	хачу	магу	маюся	спадзяюся	мушу
ты	жадаеш	хочаш	можаш	маешся	спадзяешся	мусіш
ён, яна, яно	жадае	хоча	можа	маецца	спадзяецца	мусіць
мы	жадаем	хочам	можам	маемся	спадзяёмся	мусім
вы	жадаеце	хочаце	можаце	маецеся	спадзяецеся	мусіце
яны	жадаюць	хочуць	могуць	маюцца	спадзяюцца	мусяць

Примеры:

Я му^сіў чака^{ць} на яго да дзяв^я тай гадзі^{ны}.
 Я му^шу е^{хаць} па дзяце^й.
 Я ма^ю сустрэ^{цца} зь Пётрам.
 Гэ^{та} му^{сіць} быць зроблена.
 Ён ма^{ні}ўся прыйс^{ці}.
 Яны^{хочуць} пае^{хаць}.
 Ён можа адпачы^{ць}.

Я должен был ждать его до девяти часов.
 Я должен ехать за детьми.
 Я должен встретиться с Петром.
 Это должно быть сделано.
 Он собирался прийти.
 Они хотят поехать.
 Он может отдохнуть.

Практыкуйцеся

7. Утварыце дзеясловы (Образуйте глаголы).

Узор: рамонт → рамантава^{ць}; лепшы → паляпша^{ць}.

а) Назоўнікі:

група	замок
канспэкт	стрэл
фіна ^{нсы}	гурт
Догляд	перада ^{ча}
Сорт	корм
камандзі ^р	зьме ^{на}
абу ^{так}	лайдак
кватэ ^{ра}	мароз

б) Прыметнікі:

горшы	чы ^{сты}
ме ^{ншы}	вае ^{нны}
хітры	ружовы
прыгожы	сьляпы
чырвоны	знаёмы
высокі	скораны
маўклі ^{вы}	гатовы
вясёлы	пі ^{льны}

8. Утварыце форму загаднага ладу 2-й асобы множнага ліку (Образуйте форму повелительного наклонения 2-го лица множественного числа).

Узор: Трэ^{ба} рахава^{цца} → Раху^{йцеся}! Мы хочам вучы^{цца} → Вучы^{цеся}!

Ці нам ужо апрана^{цца}?

Дзе^{ця}м тут добра гадава^{цца}.

Сьмяя^{цца} ня шкодзіць.

Мы будзем сустрэка^{цца}.

Хачу ў вас папыта^{цца}.

Ці можна было б зь і^{мі} пазнаёміцца?

Прывіта^{емся} па-белару^{ску}.

Жывём, каб ра^{давацца}.

9. Раскажыце, што вы бачыце на малюнках, карыстаючыся вядомымі вам словамі (Расскажите, что вы видите на рисунках, используя известные вам слова).

Тут ме́сьціца на́ша працоўня.

Да нас завіта́лі госьці.

Ура́ньні я му́шу рабі́ць гімна́стыку.

Мая́ жонка гату́е пе́чыва.

Ня ве́даю, куды пада́цца.

Косту́сь ажані́ўся з Але́наю.

10. Замест кропак устаўце ў гэст наступныя дзеясловы ў належнай форме (Вместо точек вставьте в текст следующие глаголы в надлежащей форме).

Любі́ць, мець, дагляда́ць, жыць, нага́дваць, уяўля́ць, кармі́ць, быць.

Мой брат Пётра ... невялі́кую кватэ́ру, але́ ўсім досыць ме́сца. Там ... пту́шкі, ры́бкі, заводны саба́ка Ве́шка і кот Плютон. Ці ... сабе́ гэ́ткую сыці́жму жы́ўнасьці? А ўсё таму́, што мой пляме́ньнік Ю́зя ве́льмі ... жывёлаў. Ён ... і ... сваі́х улюбё́нцаў. Гэ́ты заня́так ... яго найле́пшай уце́хаю. А ўвогуле́ Ю́зя — пава́жны і ця́мкі хлапе́ц. Шмат у чым ён ... свайго ба́цьку.

11. Утварыце зваротныя дзеясловы 1-й асобы адзіночнага ліку цяперашняга часу (Образуйте возвратные глаголы 1-го лица единственного числа настоящего времени).

Узор: сустрака́цца → я сустрака́юся.

Вучы́цца, сьмяя́цца, забыва́цца, спадзява́цца, адгука́цца, пыта́цца, апрана́цца, нудзі́цца, зьвярта́ць, браць, мець.

12. Замест кропак устаўце адпаведныя дзеясловы (Вместо точек поставьте соответствующие глаголы).

Максі́м ... знаёмы́м у пае́здцы.
Ён ... гэ́тай размовы.
Гэ́ты напой ... сма́гу.
Госьць ... сваю́ гу́тарку.
Дзе́ці ... паводзі́ны бацькоў.
Гэ́ты прые́жджы ... у рэ́стара́цы.
Яна́ ... прыбра́ць усё лі́шняе.

спадарожы́ць (сопутствовать, сопровождать)
уніка́ць (избегать)
праганя́ць, спаталя́ць (утоляют)
доўжы́ць (продолжать)
перайма́ць (перенимать, подражать)
харчава́цца (питаться)
загада́ць (распорядиться, велеть)

13. Папытайцеся (Спросите).

Узор: Жывём у новай кватэ́ры. → Вы жывяце́ ў новай кватэ́ры?

Дамо вам свой а́драс.
Я апрана́ю новае палі́то.
Ем сма́чную мясну́ю сала́ту.
Мы тут толькі змарну́ем час.
Я забараня́ю куры́ць у кватэ́ры.

Глядзі́м вясе́льныя зды́мкі.
Прые́мна ба́вім час.
Да рым вам гэ́тую карці́ну.
Гату́ю ка́ву.
Дапамага́ем сваі́м бацька́м.

Бяром гэты куфэрак.
Пяку на патэльні сьвежую рыбу.
Мы бяжым далей.

Віншум са сьвятам.
Жыву за мяжой.
Запрашаем яго на госьці.

14. З словаў у дужках выберыце тыя, што больш пасуюць (Из слов в скобках выберите те, что больше подходят по смыслу).

Дзіця	(сумаваць — журыцца)	па маці.
Я	(намысьліць — намерыцца)	купіць сабе капялюш.
Юля	(адведаць — наведаць)	хворага бацьку.
Яны	(выправіцца — адысьці)	у дарогу.
Я жыю	(успамінаць — прыпамінаць)	тую сустрэчу.
Ён бацьку	(жаліцца — скардзіцца)	на мяне.

Ясь распавядае

Іншая мясьціна — празь людзей знаная. Вазьмі ты гарадок Ліду. Якія там шаўцы! Здаўна праца іхная шанавалася. А цяпер хіба адзін толькі Жэнік Гусаў у пашане. Гэны шавец усіх шаўцоў закасуе. Вось дзе чалавек умее рабіць сваё! Ужо што шые, дык шые. Мастак, а не шавец! Усе кажуць, што «на дта таленавітыя ў яго рукі». Люба глянуць, які выштукоўвае ён абутак. І назе выгода. Лёгка чуешся ў такім абутку. Ня дзіва, што кліенты толькі каля яго й шнуруюць. Бракуе Жэніку толькі матэрыялаў: скур, драгты, шавецкіх нітак, гумы, цвікоў.

Практыкуйцеся

15. Адкажыце на пытаньні (Ответьте на вопросы).

Дзе добрыя шаўцы?
Хто з шаўцоў там у найбольшай пашане?
Чаму людзі яго паважаюць?
Да каго раўняюць гэтага шаўца?
Што кажуць пра яго людзі?
Якія рэчы ён шые?
Ці напраўду добрыя гэтыя рэчы?
Ці шмат у яго кліентаў?
Ці бракуе чаго шаўцу ў працы?
Што патрэбна, каб пашыць добрыя боты?
Ці ёсьць у вас знаёмыя шаўцы?
Дзе вы рамантуеце свой абутак?
Ці ў пашане праца шаўца?

16. Раскажыце пра каго-небудзь з сваіх знаёмых (Расскажите о ком-нибудь из своих знакомых).

Кароткія размовы (чытайце ўголос)

— Ну, што, ізноў спазьніўся? Дакляру еш быць дакладным, а слова не трымаеш. І Юрка наракае, што ты век спазьняешся.
— Кіньце злавацца. Што вы ўсё наракаеце ды тузаеце сабе нервы? Я не люблю сьпяшацца, хвалявацца, мітусіцца, трапятацца.

— Ну, что, опять опоздал? Обещаешь быть точным, а слова не держишь. И Юрка возмущается, что ты всегда опаздываешь.
— Перестаньте сердиться. Что вы всё возмущаетесь и портите себе нервы? А я не люблю спешить, волноваться, суетиться, трястись.

— Дык ці пойдзеце вы ў вандроўку?
— Чакаем, калі мама даць на гэта сваю згоду.
— Хіба вы на ўсё ўсякае пытаецеся маму?
— Ды не, рэч у тым, што я, напрыклад, заўсёды прыслухоўваюся да маіных парадаў. Яшчэ ніколі нічога благога яна нам не парадзіла.

— Так вы идёте в поход?
— Ждём, когда мама даст на это своё согласие.
— Разве вы с каждой мелочью бегаєте к маме?
— Да нет, дело в том, что я, например, всегда прислушиваюсь к маминым советам. Ещё никогда ничего плохого она нам не посоветовала.

— Глянь, Мікола, вунь ідзе спадаў Чэрнік. О дзе галава! Энциклопэдычныя веды й нестандартнае мысьленьне.
— Калі ты спазнаўся зь ім?
— Легаць на канфэрэнцыі. Ён здзівіў усіх дыскутантаў. Хочаш, я цябе зь ім пазнаёмлю?
— Але ж неяк няёмка турбаваць гэткага чалавека.
— Ды кінь ты, «няёмка»! Ён просты і шчыры.

— Посмотри, Коля, вон идёт господин Черник. Умнейший человек! Энциклопедические знания и нестандартное мышление.
— Когда ты познакомился с ним?
— В прошлом году на конференции. Он удивил всех дискутирующих. Хочешь, я тебя с ним познакомлю?
— Да как-то неудобно беспокоить такого человека.
— Да брось ты, «неудобно»! Он простой и открытый.

— Прывітаньне!
— Маё шанаваньне, Сяргеі!
— Як маешся? Ці ёсьцека якія навіны?
— Прышоў ліст ад Міколы. Вось дзе навіны! Ужо абараніўся.
— Ну, й як яго генная інжынерія?
— Выдатна. Дысэртацыя ўжо ў нацыянальным навукова-дасьледчым цэнтры. Пэўна ж, там пацвердзяць яго высновы.

— Привет!
— Моё почтение, Сергей!
— Как поживаешь? Что нового?
— Пришло письмо от Коли. Вот где новости! Уже защитился.
— Ну, и как его генная инженерия?
— Отлично. Диссертация уже в национальном научно-исследовательском центре. Уверен, что там подтвердят его выводы.

— Ты ведаеш, Кастусёў меншы сын жэніцца. Праз два тыдні будзе вясельле.
— А дзе ж зьбіраюцца гуляць?
— Яны ня будуць запрашаць сьвет гасьцеі.
Маладыя масьцяцца да круізу па Міжземным моры.
— О-о-о, братка ты мой!..

— Ты знаешь, младший сын Кастуся женится. Через две недели будет свадьба.
— Где же собираются праздновать свадьбу?
— Они не будут приглашать много гостей. Молодые собираются в круиз по Средиземному морю.
— Вот это да-а-а!..

— Вось табе́ ка ва. Тут пячэ́ нне. Бяры́ во торт.
Часту́йся!

— М-м-м, які смак! Ты мне скажы́, дзе можна
расстара́цца гэ́ткіх прысма́каў?

— У кра́ме-кавя́ рні «Салодкі фальва́рак». Там
ты знойдзеш і ча́рку віна́, і ку́бачак ка́вы, і
ласу́нак, які́ толькі хочаш.

— Вот тебе кофе. Тут печенье. Бери вот торт.
Угощайся!

— М-м-м, какая вкуснота! Ты мне скажи, где
можно раздобыть такие лакомства?

— В магазине-кафе «Салодкі фальварак». Там ты
найде́шь и рюмочку вина, и чашечку кофе, и
лакомства, какие только пожелаешь.

— Ты глянь на рэ́кля́му, Мі́шка!

— Рок-гурт «NRM»!

— Дава́й пады́зем бліжэ́й, паглядзі́м, дзе яны́
ла́дзяць канце́рт і ка́лі.

— Трэ́ба сказа́ць Андрэ́ю і на́шым дзяўча́там,
яка́я ма́е быць тусо́ўка.

— Ты посмотри на рекламу, Мишка!

— Рок-группа «NRM»!

— Давай подойдем ближе, посмотрим, где они
устроивают концерт и когда.

— Надо сказать Андрею и нашим девчонкам,
какая будет тусовка.

Майстры слова гавораць

Пагоня

Толькі ў сэрцы трывожным пачую
За краіну радзімую жах —
Ўспомню Вострую Браму сьвятую
І ваякаў на грозных канях.

Ў бэлай пене праносяцца коні —
Рвуцца, мкнуцца і цяжка хрыпяць...
Старадаўняй Літоўскай Пагоні
Не разьбіць, не спыніць, не стрымаць.

У бязьмерную даль вы ляціце,
А за ва́мі, прад ва́мі — гады.
Вы за кім у пагоню сьпяшыце?
Дзе шляхі́ ва́шы йдуць і куды́?

Мо яны́, Белару́сь, панясьліся
За тваі́мі дзяцьмі́ уздагон,
Што забы́лі цябе́, адраклі́ся,
Прадалі́ і адда́лі ў палон?

Бі́йце ў сэрцы іх — бі́йце мяча́мі,
Не дава́йце чужы́нцамі быць!
Хай пачу́юць, як сэрца нача́мі
Аб радзі́май старонцы ба́ліць...

Ма́ці родная, Ма́ці-Краі́на!
Не усьці́шыцца гэ́такі боль...
Ты праба́ч, Ты прымі́ свайго сы́на,
За Цябе́ яму́ ўме́рці дазволь!

Ўсё лятуць і лятуць тыя коні,
Срэбнай збруяй далёка грымяць...
Старадаўняй Літоўскай Пагоні
Не разьбіць, не спыніць, не стрымаць.

Максім Багдановіч